Aktuell litteratur

Nadja U. Prætorius
Stress: det moderne traume
 København: Dansk psykologisk forlag,
 2007 – 238 s.
 ISBN 978-87-7706-199-8
 Bokanmeldelse v/Yngve Hammerlin

Jeg har tidligere kritisert selvmordsforskningen og det forebyggende arbeidet for å være for lite opptatt av maktstrukturer, hersketeknikker og krenkende væremåter som trusler mot menneskers integritet, selvverdsfølelser og eksistensielle livskvaliteter. Mange krenkes på måter som går ut over deres sosiale, psykiske og fysiske velbefinnende. Mobbing og selvmord er kjente problemfaktorer for suicidologien. Vi har også sett sammenhenger mellom vold i familien og selvmord. Maktovergrep på arbeidsplassen og selvmordsproblematikk derimot, er i mindre grad avdekket og systematisert. I et selvmordsforebyggende arbeid er det derfor viktig å blottlegge, bevisstgjøre og kritisk diskutere forhold og væremåter som skaper psykiske lidelser og eksistensiell livsmatthet. En slik erfarings- og kunnskapskapital kan gi muligheter for å utvikle adekvate faglige strategier i det selvmordsforebyggende arbeidet (jf. mitt begrep fra tidligere selvmordsarbeid: *hverdagens lidelsesproduksjon*). Det er helsefarlig lederskap, fremmedgjørende arbeidsforhold og formålsrasjonell kynisme som den danske kliniske psykologen Nadja U. Prætorius setter fokus på i sin nye bok. Den er etter min oppfatning et svært viktig bidrag til å kunne forstå livstruende depresjoner og den tærende livsmattheten i lys av traumatiske opplevelser på arbeidsplassen og de krav som stilles den enkelte.

Helsefarlig lederskap og fremmedgjørende produksjonskrav

Arbeidsrelatert traumatisering er bokas hovedtema; det er overbelastninger som produseres i en arbeidsvirksomhet med mål som stadig preges av formålsrasjonelle krav, effektivisering, knallharde økonomiske målsettinger, rigide ledelsesstrategier, evalueringsspress osv. Prætorius skriver at hun i det daglige arbeidet konfronteres med at et stigende antall "helt alminnelige, sunde og velfungerende mennesker fra alle samfundslag og aldersgrupper, er brutt sammen, sygeliggjorte fysisk og psykisk af fremmedgørelse og stress" (s. 203). Også selvmordsproblematikken betones.

Hun retter kritikken både mot lidelsesproduksjonen og fremmedgjøringen som skjer i arbeidslivet. Særlig kritisk er hun til den moderne managementideologien. Hun skriver at "den nye ledelsesstil og moderne management synes at have sat målbarheden og kvantificeringen af mennesker og deres kapacitet i system. Hermed er der åbnet mulighed for, at mennesker og deres ressourcer gøres målbare på linje med de produkter, de skaber. Mennesker vurderes ikke blot ud fra deres præstationer, de er, hva de præsterer." (s. 137). Fremmedgjøringen er satt i system og med metodisk og teoretisk legitimitet ikke minst gjennom den nye ledelsesideologien og de nye produksjonskravene. Den kjente norske arbeidspsykologen S. Kile snakket i sin tid om helsefarlige ledere. Prætorius tar opp en helsefarlig praksis og ideologi knyttet til nye ledelsesformer og ledertyper som en konsekvens av markedsliberalistiske grunnprinsipper. Ett kapittel i boka er også viet til det hun kaller *Management som mobning*. Blikket rettes da mot destruktiv ledelse og systemmobbing, og hun stiller opp tjue karakteristiske former for mobbeteknikker. Her avdekkes konkrete sider ved samfunnets og hverdagens lidelsesproduksjon – en lidelsesproduksjon som også fører til at enkeltmennesker velger selvmord som løsning.

Prætorius problematiserer den arbeidsrelaterte destruktive ledelsen og systemmobbingen som systembåret dysfunksjonalitet. Den forgifter arbeidsmiljøet og den enkelte medarbeider. Den enkelte medarbeider disiplinerer også seg selv strengt under disse kravstrukturene. For Prætorius er det snakk om konkrete og strukturelle krenkelser satt i system. Mange ledere er ikke bevisst lidelsespåføringen; de trekkes inn og disiplineres i væremåten ut fra kravstrukturer som er etablert. Det er ikke minst dette som uttrykkes i det "gamle" sosiologiske fremmedgjøringsbegrepet som Prætorius igjen har funnet fram til.

Hun betoner at det i de siste år har skjedd et markant skifte i medarbeideres og ledernes holdninger til arbeidsvirksomheten. For mange betyr det at de har mistet gleden ved arbeidet. Dette, sammen med resignasjon brer seg til andre områder av tilværelsen. Hun eksemplifiserer lidelsen og problemene ved anonymiserte fortellinger om klienter fra sitt terapeutiske virke. På individnivå trekker hun inn sosiologiske, psykologiske og kroppslige faktorer for å forklare lidelsen som hver enkelt sliter med.

Den enkelte arbeidstaker er under sterkt press: Samfunnets og bedriftens definerte kompetansebehov må følges opp. Den enkelte krystes direkte og indirekte, men følger også disiplinert opp kravstrukturens ideologiske grunnlag. Det er en reell ytre styring av enkeltmenneskets personlige motivasjon, samtidig som det understrekes at den enkelte har ansvar og frihet til å forme egen utvikling og læring, men det må gjøres i forhold til og innenfor de bestemte kompetansekravene som stilles. Ifølge Prætorius er et kontrollsystem omsatt i praksis og preges av en endimensjonal fokusering på visse aspekter av den enkelte arbeidstakers kapasitet. Konkurransen og markedsliberalismen er udiskutabel: Man må "følge med i konkurransen"; basis er visse definerte suksesskriterier. Markedsideologien og den nye ledelsesideologien stilles det heller ikke spørsmål ved – den er gitt: I en tid der markedsideologien er blitt en fetisj, og styringsprinsippene følges knallhardt opp, er Prætorius' presentasjon og drøfting av konsekvensene en livskvalitativ, faglig og etisk vekker.

Et etisk dilemma

Boka utfordrer mange fagfelt: For første moderne lederskapstenkning og utviklingen av en kynisk formålsrasjonalitet. I en tid da psykologer kan sies å være delt i to grupper, nemlig de som er konsulenter for å skape et best mulig effektivt lederskap og smidig organisering, og de som behandler dem som slites ut i virksomheten, er Prætorius' studie fagetisk utfordrende. For en rekke konsulenter og psykologer bør hennes arbeider åpne for grundige refleksjoner av mange psykologers åpenbare etiske dilemma. For det andre kan boka gi suicidologien og det selvmordsforebyggende arbeidet kunnskaper som vil utvide forståelsen for mennesker lidelser på ulike sosiale arenaer (jf. mitt begrep *hverdagens lidelsesproduksjon*). Det er sterke advarsler fra Prætorius: Advarslene er utarbeidet på basis av erfaringer med stresspasientene som hun behandler. Hun skriver: "På forbløffende kort tid er psykofysiske tilstande, der hidtil har været forbeholdt ofre for overgrep, krig, tortur eller naturkatastrofer, ved at utvikle sig til en folkesygdom." (s. 44). Til sist: Hvorfor ikke få henne til Norge for å holde foredrag innenfor det selvmordsforebyggende fagfeltet?

Yngve Hammerlin er forsker ved KRUS, Kriminalomsorgens utredningssenter.